

BALALARDIŇ TÁRBIYASINDA ERTEKLERDIŇ ROLI

Kutlimuratov Baxitbay Xojabaevich

Tashkent Informatsiyaliq texnologiyalari universiteti Nókis filiali

assistant-oqitiwshısı

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10677662>

ARTICLE INFO

Received: 11th February 2024

Accepted: 18th February 2024

Online: 19th February 2024

KEYWORDS

Ertekler, balalar, rawajlanıw, tálim, óz-ózin biliw, dúnyanı biliw, dóretiwshilik, sezimiy aql, etikalıq qádiriyatlar, úyreniw.

ABSTRACT

Balalar ádebiyatında ertek eń zárúrli orınlardan birin iyeleydi. Bul tek ǵana ájayıp ádebiyat shıǵarması emes, bálki balalardı tárbiyalawda kúshli qural bolıp tabıladı. Balalardıń etikalıq qádiriyatların qalıplestiriw, oyda sawlelendiriw jáne social kónlikpelerin rawajlandırıwda erteklerdiń rolin artıqsha. Bul maqalada erteklerdiń balalar ushın zárúrli hám paydalı tárepi, sonıń menen birge, erteklerden oqıw processinde qanday ámeliy usıllardan paydalanıw múmkinligi kórip shıǵıladı.

Ertekler tómendegi tiykarǵı ayırıqshalıqlar menen ajralıp turatuǵın kórkem ádebiyatqa baylanıslı janr bolıp tabıladı:

1. Fantastik syujet: Ertekte sıyqır, fantaziya elementleri ámelde bolıp, bul onı haqıyqatlıqtan parıq etedi.

2. Qaharmanlar hám qaharmanlardıń bar ekenligi: ertekte ádette jaqtı hám ańlatpalı tiykarǵı qaharmanlar, sonıń menen birge, óz-ara tásir syujet rawajlanıwına tásir kórsetetuǵın járdemshi belgiler bar.

3. Etikalıq sabaq: Ertek kóbinese tuwrı minez-qulıq, mehribanlıq, ádalat yamasa turmıstaǵı basqa qádiriyatlar haqqında etikalıq yamasa sabaq aladı [4].

4. Dúzilisi: ertek ádette baslanıwı, rawajlanıwı hám juwmaǵın óz ishine alǵan anıq syujet dúzilisine iye.

5. Format: Ertek ádette bir otırıwda oqılıwı múmkin hám kóbinese dawıs shıǵarıp oqıw ushın mólsherlengen.

Erteklerdiń qásiyetleri olardı balalar ushın ózine tartatuǵınday etedi hám tálim hám rawajlanıwdıń eń zárúrli dereklerinen biri bolıp tabıladı.

Erteklerdiń bir neshe túrleri ámelde bolıp, olardıń hár biri balalardı tárbiyalaw hám rawajlandırıw ushın ayırıqsha mániske iye:

1. Xalıq ertekleri: Bul erteklerde áwladtan -áwladqa ótip kelinip, kóbinese turmıs, ádep-etika, ádalat haqqındaǵı hikmetli sabaqlar bar. Olar balalarǵa social -mádeniy qádiriyatlardı túsiniwge hám qabıllawǵa járdem beredi.

2. Ájayıp ertekler: Bunday erteklerde sıyqır, fantaziya hám sıyqır elementleri ámelde bolıp, olar balalardıń oyda sawlelendiriwin rawajlandırıwǵa járdem beredi hám dúnyanı kúndelik haqıyqatlıq sheńberinen sırtta kóriwge járdem beredi [1].

3. Sezimlik ertekler: Bul ertekler balalarda kúlki, shadlıq, qáweter, qayǵı hám t.b. sıyaqlı túrli sezimlerdi oyatadı. Bul sezimlik aqıl hám empatiyani rawajlandırıwǵa járdem beredi.

4. Tálimge tiyisli ertekler: Bul gúrrińler kóbinese paydalı sabaqlar hám maǵlıwmatlardı óz ishine aladı, sonıń menen birge, balalarda intellektual qábilet hám akademikalıq bilimlerde rawajlandırıwǵa járdem beredi.

Balalardı hár qıylı ertekler menen tanıstırıw olardıń tekǵana kórkem ádebiyatqa baylanıslı tájiriyesin bayıtıp qalmaq, bálki olardıń shaxsınıń túrli qırların da rawajlandıradı.

Balalarda etikalıq qádiriyatlardı qalıplestiriwde ertekler zárúrli rol oynaydı. Bul processte ertekler járdem beretuǵın birpara usıllar :

1. Etikalıq sabaqlar: Kóplegen erteklerde jaqsı islik, ádalát, miynet, hadallıq hám basqa zárúrli etikalıq qádiriyatlar haqqında hikmetli ibratlar bar. Balalar bunday gúrrińlerdi oqıw yamasa tıńlaw arqalı tuwrı minez-qılıqtı úyreniwleri jáne bul qádiriyatlardı ózleri sıyaqlı qabıllawları múmkin.

2. Qaharmanlarǵa mısál : Ertek qaharmanları, ásiyese, tiykarǵı unamlı qaharmanlar kóbinese mártlik, miyir-shápáát yamasa jámiyette qadirlenetuǵın basqa pazıyetler úlgisi bolıp tabıladı. Balalar bunday qaharmanlarǵa eliklewleri hám olar sıyaqlı bolıwǵa umtılıwı múmkin.

3. Háreket áqibeti haqqında oylaw : erteklerde kóbinese qaharmanlardıń jaqsısınan jamanǵa shekem bolǵan túrli háreketleriniń aqibetleri kórsetiledi. Bul balalarǵa olar etken hár bir háreketiń áqibeti bar ekenin túsiniwge járdem beredi hám olardı kúndelik turmıslarında tuwrı tańlawǵa iyermeleydi [5].

Ertekler balalarǵa iygilikli jumıslar úlgileri, oyshılıq sabaqların kórsetiw arqalı balalarda jáne de jetik hám etikalıq shaxstıń qalıplesiwine xızmet etedi.

Ertekler balalarda sezimlik aqıl jáne social kónlikpelerdi rawajlandırıwda zárúrli rol oynaydı. Bul processte járdem beretuǵın bir neshe usıllar ámelde:

1. Emocional intellekti rawajlandırıw : Erteklerde kóbinese qaharmanlardıń túrli emocional jaǵdayları hám keshirmeleri ushraydı, mısalı, quwanış, qayǵı, qáweter, uyat hám taǵı basqa. Gúrrińler oqıw balalarǵa ózleriniń sezimlerin tán alıw hám túsiniwge járdem beredi, sonıń menen birge, basqalardıń sezimlerine muńlas boladı.

2. Social kónlikpelerdi rawajlandırıw: Kóplegen erteklerde doslıq, sheriklik, miyir-aqıbet hám basqalarǵa húrmet haqqında zárúrli sabaqlar bar. Ertek qaharmanları kóbinese túrli shaxslarara qarama-qarsılıqlarǵa dus keledi hám balalarǵa baylanıs, ádalát hám tolerantlıq zárúrligin úyretedi.

3. Social oyda sawlelendiriwdi xoshametlew: erteklerdiń fantastik hám tilsimli elementleri balalardıń oyda sawlelendiriwin rawajlandırıwǵa járdem beredi hám túrli jaǵdaylardı túrli kózqarastan kóriwge járdem beredi, bul bolsa tolerantlıq hám hár qıylı pikirler hám kózqaraslardı qabıllaw qábiletin qalıplestiriwge járdem beredi [2].

Ertek oqıw tekǵana qızıǵıwshılıqtı oyatıw, bálki balalarda hár tárepleme barkedal shaxstı qalıplestiriwde zárúrli áhmiyetke iye bolǵan sezimlik aqıl jáne social kónlikpelerdi rawajlandırıw ushın da paydalı bolıp tabıladı.

Ertekler balalarda oyda sawlelendiriw hám dóretiwshilikti rawajlandırıwdıń ájayıp usılı esaplanadı. Bul processke úles qosıwdıń bir neshe usılları bolıp, olar tómendegishe :

1. Sıyqır hám fantaziya: erteklerde kóbinese tilsimli, qıyalıy álemler elementleri bolıp, olar balardıń oyda sawlelendiriwin oyatadı. Olar balalardı dúnıyanı keńlew hám reń-bereń kóriwge járdem beredi, dóretiwshilik pikirlewdi rawajlandıradı.

2. Syujetli oylawdı rawajlandırıw : Ertekler ádette qızıqlı hám quramalı syujetke iye bolıp, ol jaǵdayda qaharmanlar túrli tosıqlarǵa dus keledi. Bul balalarda logikalıq pikirlew, rawajlanıwdı aldınnan biliw hám máselelerge innovaciyalıq sheshimlerdi tabıw qábiletin rawajlandırıwǵa járdem beredi.

3. Óz-ózin ańlatıw múmkinshiligi: erteklerdi oqıp shıqqannan keyin, balalar óz qıyalların jumısqa salıp, qaharmanlar ushın jańa hádiyselerdi tákirarlaw yamasa hátte oylap tabıw arqalı óz gúrrińlerin jaratıwı múmkin. Bunday shınıǵıwlar olardıń dóretiwshiligin xoshametlendiredi hám ayırıqsha ideyaların rawajlandırıwǵa járdem beredi.

Balalar menen ertek oqıw hám olardı talqılaw tekǵana qızıqlı, bálki olardıń oyda sawlelendiriwin hám dóretiwshilik qábiletlerin rawajlandırıw ushın da paydalı bolıp tabıladı, bul bolsa pútin shaxs rawajlanıwınıń zárúrli tárepi esaplanadı.

Tálim maqsetlerinde erteklerden paydalanıwdıń ámeliy mısalları tómendegishe:

1. Sóylew hám tildi rawajlandırıw: balalardı ertek oqıp beriw hám olardan syujettiń óz versiyasını aytıp beriwdi yamasa gúrrińdi dawam ettiriwdi soraw múmkin. Bul olardıń sóylewi, sóz baylıǵı hám gúrriń qılıw qábiletlerin rawajlandırıwǵa járdem beredi.

2. Oyda sawlelendiriw hám dóretiwshilikti rawajlandırıw: balalardı óz erteklerin oylap tabıwǵa usınıw, oǵan illyustraciya jaratıw yamasa hátte ataqlı ertek tiykarında quwırshaq teatrın saqnalastırıw múmkin. Bul olardıń dóretiwshilik pikirlew hám qıyalların xoshametlendiredi.

3. Etikalıq sabaqlardı úyretiw: Ertekler járdeminde turmıstaǵı zárúrli qádiriyatlar, mısalı, doslıq, ádalát, tolerantlıq, miynetsúyghshilik hám basqalardı talqılaw múmkin. Balalar qaharmanlardıń minez-qulqlarınan sabaq alıwı hám olardı óz turmıslarında qollawı múmkin.

Bul mısallar ertekler balalarda túrli kónlikpe hám sapalardı qalıplestiriw, sonıń menen birge, olardıń dúnıyanı úyreniw hám túsiniwin xoshametlew ushın qanday nátiyjeli qural bolıwı múmkinligin kórsetedi.

Juwmaq. Ertekler balardıń oyda sawlelendiriwin, dóretiwshiligin keńeytiw, dúnıyanı biliw, óz-ózin ańǵarıwda járdem beriw arqalı zárúrli orın tutadı. Olar tekǵana qızıqlı hám tınıshsızlanıwı, bálki pedagogikalıq kózqarastan da paydalı bolıp tabıladı. Erteklerdi oqıw, olardıń mazmunın talqılaw hám analiz qılıw balalarda sóylew, logikalıq pikirlew hám etikalıq qádiriyatlardı rawajlandırıwǵa járdem beredi. Sol sebepli erteklerdi tálim procesine kirgiziw, olardan balalarda túrli kónlikpelerdi qalıplestiriw quralı retinde paydalanıw zárúrli áhmiyetke iye. Balardıń erteklerdi oqıw hám analiz qılıw processinde qatnasıwı, olardı talqılaw hám dóretiwshilik qollaw olardıń uyqas rawajlanıwına hám átiraptaǵı dúnıyaǵa qádiriyatlarǵa tiykarlangan múnasábetin qalıplestiriwge járdem beredi. Sol sebepli erteklerdiń sıyqırı hám olardıń hár bir balanıń ózligin qalıplestiriw procesine qosqan zárúrli úlesi haqqında umıtpaw kerek.

References:

1. Gulshodaxon Abdumannob Qizi Tojiboyeva, & Ilhomjon Shamsiddin O'G'Li Ismatillayev (2022). BOLALAR TARBIYASIDA ERTAKNING O'RNI. Scientific progress, 3 (3), 513-515.
2. Muhidinovna, Mamedova Maftuna. "Preschool Education System and Family Cooperation in the Formation of Social Characteristics." EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION 2.2 (2022): 267-270.
3. "Сказочная терапия: Как мудрость сказок меняет жизнь" Кларисса Пинкола Эстес.
4. "Развитие детей в детских коллективах с использованием сказок" Бонслот Анджела.
5. "Сказкотерапия" Макстимова Е.Е.